

Otakar Kamper:

Fr. X. Brixy.

K dějinám českého baroka hudebního

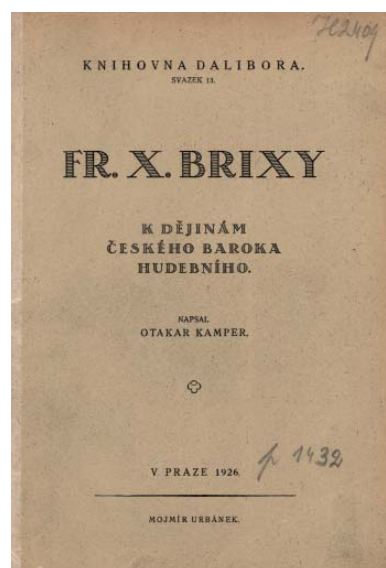
„...několik málo jmen, pouhých jmen, toť vše, co zná obecenstvo naše – a to ještě namnoze jen díky belletrii – z hudební minulosti české, z této významné složky naší kultury. Doba nejstarší už našla svého historika a přestala být neznámou pevninou, také doba nejnovější je předmětem pozornosti a lásky badatelů, jedině hudba sedmnáctého a osmnáctého století podržela nízký kurs, zůstala skorem nepovšimnuta, jedině ona stále ještě čeká, aby byla pro nás, hlavně však pro nejširší kruhy v pravém smyslu slova teprve objevena.“

TEXT — VÁCLAV KAPSA

Věty z knihy, které je věnován tento článek, prozrazují silnou objevitelskou touhu jejího autora. Když je Otakar Kamper formuloval, byla doba sedmnáctého a osmnáctého století opravdu stále ještě nejméně probádanou oblastí hudební historie českých zemí. Důkladnějším pramenným průzkumem této „neznámé pevniny“ se tehdy zabývali jen ojedinělí zájemci jako Ondřej Horník, jehož sbírka zásadně rozšířila hudební fondy Národního muzea, či Emilián Troida, jenž se hudební historii věnoval vedle profese státního úředníka a až před odchodem do výslužby začal studovat hudební vědu na pražské univerzitě. Shodou okolností se tak stalo v roce 1922, na jehož sklonku Kamper dokončil rukopis své knihy, a ta byla vydána 1926, kdy Troida obájil svoji disertační práci o Bohuslavu Matěji Černoorském. Ve stejném roce vydal Antonín Podlaha katalog hudební sbírky pražské metropolitní kapituly u sv. Víta, první českou práci svého druhu mapující

významnou domácí sbírku hudby 18. století. Nedlouho předtím pak byla dovršena dvoudílná (1916, 1924) monografie o hudbě v moravských Jaroměřicích za hraběte Jana Adama z Questenbergu, v níž Vladimír Helfert přesvědčivě ukázal, jak lokální téma z u nás opomíjené doby učinit předmětem velkých dějin hudby, a položil tak základy kritického zkoumání barokní hudby českých zemí.

Podobně jako Troida byl i Otakar Kamper soukromým badatelem bez vazby na akademické prostředí. Narodil se v Karlíně roku 1878 a po nižším gymnáziu vystudoval Československou obchodní akademii, již absolvoval roku 1896. Po praxi v několika menších finančních ústavech a roční vojenské službě se stal roku 1902 zaměstnancem Hypoteční banky, kde s výjimkou tří let strávených za války v armádě zůstal až do roku 1933. Na pozici ředitelského rady pak požádal o uvolnění a byl penzionován. Kromě lásky k hudbě mu

Obálka první knihy Otakara Kampera.

byla motivací k jeho bádání také láska k historii a k staré Praze, pro niž byl mimořádně disponován již z rodiny, jak naznačují i životní cesty jeho bratrů. Starší Jaroslav

Vážený pane profesore,
 odevzdávám zde hudebniny, které jste své-
 ho času zapůjčil p. dnu. Votočkové, od kterého jsem
 se je pak vyprůjčil já. Je tak činím teprve
 teď, rácte laskavě prominouti: měl jsem vč. stále
 na myšl, ale odkládal jsem, za mobilisace
 jsem odšel z Prahy a teď teprve je mi

umožněno, abych dostal své povinnosti.
 Poroučí se Vám, pane profesore, s úctami,
 OTAKAR KAMPER,
 ÚŘEDNÍK HYPOTEČNÍ BANKY KRÁL. ČESKÉHO

16/X.9/16.

LA 43 230/43

Otakar Kamper vrací vypůjčené noty Ondřeji Horníkovi
 Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Ondřej Horník (564),
 korespondence.

působil jako novinář, literát a kritik, byl také prvním dramaturgem Vinohradského divadla. Vedl bohatý kulturní a společenský život, byl jedním z iniciátorů prvního manifestu hnutí Za starou Prahu, zakládal Kruh českých spisovatelů a stal se jeho prvním předsedou, působil v Umělecké besedě i v dalších spolcích. Hanuš Jelínek a Karel Sezima ve svých pamětech vzpomínají na družinu jeho přátel zvanou Metapolitika parodující různé zednářské rituály, již byl Jaroslav Kamper „velmistrem“. O hudbu při jejich dosti vypečených akcích se vedle jiných staral i Otakar, přezdívaný „Oták“. Kromě vlastní tvorby k různým žertovným představením (opera *Babiččin ženich*) připravil například i hudbu (převážně od Jírovce) pro Rokokový ples uspořádaný tímto kroužkem roku 1905 v Collredo-Mansfeldském paláci. Neméně zajímavou osobností byl Otakarův mladší bratr Zdeněk, historik a gymnaziální profesor v Mladé Boleslavi. Napsal ceněné práce o historii tamního regionu a byl skvělým učitelem; zásadně ovlivnil na cestě k jeho profesi svého žáka Zdeňka Kalistu,

jenž o jejich celoživotním blízkém vztahu podal svědectví v medailonku vydaném v rozšířeném vydání jeho paměti (*Tváře ve stínu*).

Knížka o Františku Xaveru Brixim nebyla prvním publikovaným textem Otakara Kampera. Již roku 1898 napsal pro *Rozhledy* poměrně obsáhlý seriál *Počátky české hudby*, sté výročí úmrtí Františka Xavera Duška v prosinci 1899 připomněl článkem ve *Světozoru* a podobně se věnoval i celé řadě dalších skladatelů. K jubileu, či vlastně spíše ke svému roztrpčení z nepripomenutého stopadesátého výročí úmrtí F. X. Brixiho, Kamper vztahuje i svoji první knihu. Byla napsána před rovnými sty lety, během jediného roku od podzimu 1921 (Brixie zemřel v říjnu 1771) do prosince 1922, kdy je datováno poděkování v jejím závěru. Tomu odpovídá rozsah knížečky malého formátu vydané v edici Knihovna Dalibora, kterou bychom dnes označili jako čistě popularizační. Hutnost a soudržnost výkladu, zjevná podloženost předkládaných soudů pramenným studiem a především zdařile naplněná ambice psát přímo o hudbě však prozrazují, že Kamperova kniha je

výsledkem dlouhodobého zájmu a vytrvalého bádání; jak ve své recenzi trefně poznamenal Trola, přípravné práce musely autora zaměstnávat po desetiletí. Terén, jímž se při svých výzkumech pohyboval, je jasně vymezen ve zmíněném poděkování za pomoc při pramenném studiu. Jmenováni jsou: Emil Axman, správce hudebních fondů Národního muzea se sbírkou O. Horníka zesnulého roku 1917 (s nímž byl Kamper předtím v osobním kontaktu), Jan Dvořák, archivář řádu Křižovníků s červenou hvězdou, jehož hudební sbírku – velevýznamnou pro dějiny hudby 18. století – Kamper nejen důkladně prostudoval, ale i uspořádal a sepsal v dvoudílném rukopisném katalogu, dále archivář strahovského kláštera Romuald Perlík, ministerský rada Emil Trola a archivář hlavního města Prahy Václav Vojtíšek.

Svoji knížku Kamper otevírá paradoxem, který mu jako milovníkovi starší české hudby a staré Prahy ležel na srdci: zatímco architektura a výtvarné umění českého, a zejména pražského baroka se tehdy již dostalo náležitého uznání, pozornosti i ochrany, u hudebních památek té doby tomu bylo zcela naopak. Za důvody tohoto nezájmu Kamper pokládá rozšířené a dosti prvoplánové přesvědčení, že v době baroka u nás hudební umění „nemělo národní rázu“, a dále to, že se z té doby v Čechách dochovala převážně jen katolická chrámová hudba. Důsledkem pak jsou rychle pokračující ztráty bez-
 tak mezerovitě dochovaných hudebních pramenů. Mnozí se touto hudbou vůbec nehodlali zabývat, protože se jim nehodila do jejich konceptu české národní hudby (jako třeba Zdeněk Nejedlý, ordinarius české hudební vědy v Praze) nebo zkrátka byla pokládána za nezajímavou, bezvýznamnou, závislou na cizích vzorech, byla tedy nepůvodní, a navíc také nyní vlastně dost dobře nepoužitelná ani pro koncertní, ani pro liturgický provoz. Kamper s tím ovšem nesusouhlasí – pokud se z důležitějšího segmentu zdejší kulturní historie dochovala pouze církevní hudba, pak je třeba zabývat se právě jí. Poukazuje také na zájem, jaký Německo prokazuje svým starším skladatelům z oné doby, a na tamní ediční činnost, která již tehdy dokonce zahrнула i některé skladby starších českých tvůrců.

Za největšího a nejoriginálnějšího domácího skladatele 18. století pokládá Kamper oprávněně

Stránky z prvního dílu Kamperova Thematického seznamu skladeb Františka Xavera Brixii
Národní muzeum – České muzeum hudby, č. př. 1368/57.

F. X. Brixio, a právě jemu proto věnuje svoji knihu. Ta není členěna na samostatně nazvané kapitoly, jednotlivé oddíly textu jsou pouze odděleny grafickými značkami. Nejdříve Kamper pojednává o domácí skladatelské produkci zhruba od konce 17. století, přičemž evidentně vychází zejména ze studia hudebních pramenů křížovnické sbírky. Zmiňuje tamní skladby svatovítského kapelníka Mikuláše Wentzeliho, píše o vlivu Antonia Lottiiho, Antonia Caldary a císařského kapelníka Johanna Josepha Fuxe na domácí tvorbu. Z pražských komponistů si všímá křížovníka Jana Ludvíka Poppeho, Antonína Reichenauera, Bohuslava Matěje Černo-horského a dalších až po Josefa Antonína Sehlinga, kterého chápe jako přímého předchůdce F. X. Brixioho. Shrnuje veškeré známé údaje o tomto rozsáhlém hudebnickém rodu, přičemž se věnuje zejména Františkovu otci Šimonovi, jenž byl sám významným skladatelem. Po nastínění životních osudů F. X. Brixioho následuje pojednání o jeho tvorbě, které tvoří jádro knihy.

Otakar Kamper svými pracemi výrazně přispěl k poznání pražské hudební historie.

Nejdříve Kamper komentuje skladby, u nichž časná datace jejich pramenů umožňuje uvažovat o době jejich vzniku, avšak zná jich příliš málo, aby bylo možno stanovit chronologický vývoj skladatelské tvorby. Zato však lze postihnout zdroje a základní rysy jeho stylu, jenž vychází z neapolské opery, avšak díky začlenění různých dalších prvků v čele s originální melodikou evokující vliv lidové hudby je nebývale osobitý a originální. Kamper si také všímá dvou pólů Brixioho tvorby, kdy na jedné straně stojí

rozsáhlé a okázalé skladby členěné do množství samostatných vět, typicky tzv. číslové mše sestávající po italském vzoru jen z částí Kyrie a Gloria, a na druhé straně kratší skladby nápadně prostšího a niternějšího výrazu a vyžadující také skromnějších provozovacích prostředků, nejčastěji úplné mše a nešpory. Poté pokračuje v představení Brixioho kompozičních řešení na příkladech z jeho tvorby za využití četných notových příkladů. Postupuje přitom podle hudebních druhů a forem od zmíněných okázalých velkých mší přes malá mešní ordinária až po nešpory a litanie. Samostatně pojednává pastorální skladby, árie, rekvie, oratoria a ojediněle dochované zbytky světské vokální či instrumentální hudby, dále skladatelovu instrumentaci, užívání polyfonie či jeho vztah k chorálu. Knihu uzavírá ohlednutí za ranou recepci Brixioho tvorby a zhodnocení jeho významu jako nejvýznamnějšího představitele pražské hudební tradice, bez níž by nebylo myslitelné zdejší vstřícné a plodné přijetí Mozartovy hudby.

Otakar Kamper na pasové fotografii z roku 1924
Národní archiv, fond Policejní ředitelství (PŘ) 1941–1951, kart. 4872,
sign. K650/5, Kamper O., 1942.

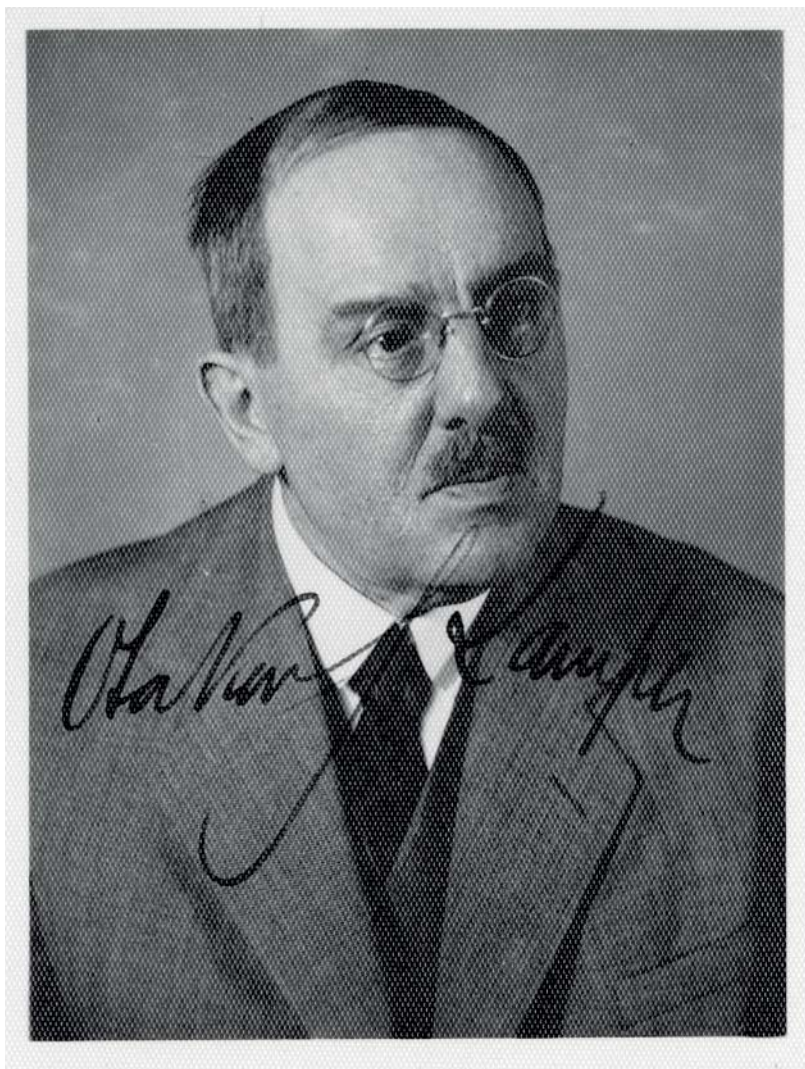
Kamperův Brixí vzbudil značnou pozornost. O knize obsáhle referovali Trola a Vratislav Vycpálek, kratší texty jí věnovali Otakar Šourek a V. Helfert. Recenzenti shodně knihu ocenili jako velmi zdařilý průkopnický čin, měli však i řadu připomínek. Trola dokonce v rozsáhlém a na pokračování otištěném textu podal vlastní náhled na Brixiovu hudbu, jeho recenze tak je důležitým doplňkem knihy. Z drobnějších výtek je možno uvést chybějící rozčlenění knihy do kapitol, absenci obsahu a rejstříku nebo psaní skladatelova jména s tvrdým „y“ na konci, které není přesvědčivě zdůvodněno a ani později se neujalo. Téměř všem recenzentům v knize schází tematický katalog jinak obtížně přehlednutelné skladatelovy tvorby a někteří také uvádějí příklady jednotlivých skladeb či celých pramenných souborů (moravské

hudební sbírky), které v knize nebyly zmíněny. Kamper si ve skutečnosti tematický katalog Brixiovo dílo pro svoji vlastní potřebu pořídil, sestává ze dvou rukopisných svazků malého formátu. Zároveň si však byl evidentně dobře vědom omezeného horizontu svého rozhledu, který zahrnoval pouze pražské prameny. Sestavení kritického katalogu Brixiovo díla ztěžovalo množství a rozšíření dobových opisů stejně jako hojná upravovatelská činnost uživatelů Brixiovo skladeb, která komplikuje rozpoznání původních Brixiovo díla od jejich pozdějších úprav. Je proto pravděpodobné, že Kamper na publikaci svého katalogu ani nepomýšlel. Opravdový tematický katalog díla příslušníků rodiny Brixiovo, na kterém dlouhá desetiletí záslužně pracoval Vladimír Novák, ostatně začíná vycházet až v současnosti.

Helfert na závěr své stručné recenze poněkud blahosklonně poznamenává, že by bylo bývalo lepší, „kdyby se autor více soustředil na vlastní thema své práce a zanechal svých exkursů v úvodě, neboť jeho snaha, dopátratí se kořenné souvislosti umění F. X. Brixiovo s hudbou v Čechách, nedostala se nad výpočet jmen skladatelů se zcela povšechnou charakteristikou.“

Měl pravdu v tom, že Kamperem naznačená linie domácího tvůrčího vývoje Reichenauer – Sehling – Brixí je příliš redukcionistická, že jeho rámování zdejšího hudebního dění pojmy benátská a neapolská škola je dědictvím myšlení předchozího století a že řada jeho charakteristik je obecnější povahy. Na druhou stranu se však mnohdy jednalo o vůbec první seriózní pokusy o popis a zařazení kompoziční tvorby řady pražských skladatelů, založené na poctivém studiu hudebních pramenů. Není tedy divu, že Kamperovy formulace měly velký vliv a pozdější autoři je hojně přebírali, někdy i dosti nekriticky. Příkladem budiž postřeh z oddílu o Brixiovo vánoční hudbě, že s pastorálními skladbami se u nás setkáváme „nejprve u Antonína Reichenauera asi kolem roku 1740, tedy o několik málo let po vzniku vánočního oratoria Bachova“, po němž následuje popis jedné z jeho pastorálních mší v křižovnické hudební sbírce. V *Československém hudebním slovníku osob a institucí* je sice správně uvedeno mezitím zjištěné datum skladatelova úmrtí roku 1730, přesto ale dále v textu nalezneme informaci o jeho pastorální mši in D, která „vznikla asi kolem roku 1740, nedlouho po Bachově Vánočním oratoriu“.

Pojednávaná práce dodnes zůstává jedinou monografií o F. X. Brixim, přesto je však poněkud zastíněna další knihou téhož autora vydanou roku 1936 pod titulem *Hudební Praha v XVIII. věku*. Ještě předtím Kamper uspořádal jako *Wanderungen durch Alt-Prag* vydal německy psané fejetony svého předčasně zesnulého bratra Jaroslava a přispěl také zasvěceným textem o křižovnickém hudebním archivu do sborníku k sedmisetletému výročí založení řádu v roce 1933. Ve své poslední práci zdařile syntetizoval celoživotního bádání a přišel i na to, jak jinak a lépe pojmut komplexní téma pražského hudebního života té doby. Místo sledu zdejších komponistů (s tím nejvýznamnějším v centru) a jejich tvorby učinil osou knihy

Otakar Kamper v občanském průkazu z počátku června 1942. Národní archiv, fond Policejní ředitelství (PŘ) 1941–1951, kart. 4872, sign. K650/5, Kamper O., 1942.

o hudební Praze dějiny zdejší opery jakožto nejvýznamnějšího hudebního druhu, a to od zahájení pravidelného operního provozu roku 1724 až po konec italské opery na začátku devatenáctého století. Samostatné kapitoly jsou ale věnovány také pražské chrámové hudbě, oratoriu a českým skladatelům komponujícím jinou než chrámovou hudbu. Tuto práci Kamper doplnil průkopnickými repertoárovými přehledy pražské opery a oratoria. Kniha se opět dočkala bohaté odezvy, Kalista ji ve své recenzi nápaditě srovnává s právě vydaným Helfertovým prvním dílem monografie o Jiřím Antonínu Bendovi. Ze své pozice obecného historika přitom Kamperovi vytýká nedostatečně reflektované zacházení s pojmem baroko, které se autorovi navíc posouvá snad až příliš hluboko do osmnáctého století. Stejnou výtku lze vztáhnout i na Kamperovu první, dnes poněkud pozapomenutou knihu.

Pozapomenutý je i tragický závěr života Otakara Kampera, ač je dobře známo, že byl i se svojí manželkou Růženu za tzv. druhé heydrichiády 30. června 1942 popraven na Kobyliské stělnici. Kalista v již zmíněných pamětech vzpomíná, jak tato událost zasáhla rodinu Zdeňka Kampera, a píše i o jakémsi sporu paní Kamperové s domovnicí v jejich karlínském domě, po němž následovalo udání. Domovnice vyhrožovala později gestapem i ostatním nájemníkům, což ji i s jejími společníky krátce po osvobození přivedlo před soud. Z dochovaného spisu pak vystupují ještě děsivější aspekty tohoto smutného příběhu. U Kamperů bylo třeba opravit vodovod a domovnice jim domluvila instalátéra Oldřicha Čížka, kamaráda jejího manžela. Kamperovi domovnici s instalátérem pohostili koňakem a čokoládou, čímž vyšlo najevo, že jsou dobře zásobeni, a později se paní Kamperová také nepohodla

s instalátérem ohledně platby za jeho práci. Ten pak po domluvě s manželem domovnice udal gestapu, že Kamperová schvalovala atentát na Heydricha a poté je měl Kamper uplácet koňakem a čokoládou, aby mlčeli. Hodlali přitom – evidentně dle již dříve vyzkoušeného schématu – během zadržení majitelů vykrást dobře zásobený byt. Přitom jim napomáhala domovnice, která mj. nedala vědět o zatčení Kamperových jejich příbuzným, a také s Čížkem spřážený konfident gestapa, jenž se rovněž podílel na rozkradení bytu. Mezitím již Kamperovi byli v soukolí hrůzné mašinerie stanného práva. Dosud se podařilo najít jen dvě fotografie Otakara Kampera: první pochází z žádosti o pas z roku 1924, druhá z občanského průkazu vystaveného 8. června 1942, tedy nedlouho před zatčením.

Již za války se z Vídně Troldy dotazovali na Kamperovu knihovnu, ta však tehdy zřejmě přišla vniveč i s rozsáhlou sbírkou spartací. Když se po jeho pozůstalosti krátce po válce dídil Kalista, Zdeněk Kamper mu mohl jen sdělit, že jeho žena slyšela od nájemníků z karlínského domu, že „*prý ta domovnice udavačka posílala několik nůší papírů (patrně asi notového materiálu) ke kterémusi obchodníku – snad asi za 1200 K*“. Jednotlivé spartace se dochovaly v Českém muzeu hudby či na křižovnickém kúru. Vyznačují se, jako již zmíněné rukopisné katalogy křižovnického archivu a díla F. X. Brixiho, úhledným a pečlivým rukopisem bankovního úředníka a také tím, že nejsou písárem nijak signovány. Otakar Kamper svými pracemi výrazně přispěl k poznání pražské hudební historie. Vydání jeho dvou knih se časově pozoruhodně shoduje s oběma Helfertovými knihami zaměřenými na stejné období. Jejich vliv je srovnatelný, avšak jak odlišná jsou jejich východiska, jejich podoba i profesní osudy jejich autorů. Na jedné straně byl zapálený milovník hudební historie, amatér v pravém slova smyslu, který ale neměl přímého pokračovatele, na straně druhé vysokoškolský profesor, v jehož bádání pokračovala celá skupina jeho žáků. Toto srovnání jistým způsobem nasvědčuje i další peripetie bádání o hudební Praze sedmnáctého a osmnáctého století, která stále ještě není prozkoumána tak, jak by si to snad byl Otakar Kamper představoval. To však by již bylo tématem pro nějaký jiný článek. ✕